

УДК 78+159.952.13+37.091.212

Горожанкіна Оксана Юріївна,

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
музично-інструментальної підготовки
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет» імені К. Д. Ушинського, м. Одеса*

Шевченко Наталія Анатоліївна,

*вчитель музичного мистецтва вищої категорії,
старший вчитель Одеської загальноосвітньої школи № 51
I–III ступенів, м. Одеса*

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ШКОЛЯРІВ ДО КЛАСИЧНОЇ МУЗИКИ

тільки через спілкування із справжнім музичним мистецтвом дитина зможе зрозуміти себе і своє місце в мінливому світі, духовно зростати разом із творами, що сприймаються (В. Медушевський). З огляду на це проблема розвитку пізнавального інтересу школярів до класичної музики, активізації навчальної діяльності та пізнавальної самостійності сучасних школярів набуває особливої актуальності.

Вивчення феномену пізнавального інтересу, пошуку шляхів його розвитку були й залишаються предметом ґрунтовних досліджень вітчизняних і зарубіжних психологів і педагогів. У працях Г. Алексюк, Ш. Амонашвілі, Б. Ананьєва, Ю. Бабанського, Н. Бібік, Л. Божович, Ш. Бюлер, Л. Гордона, О. Ковальова, М. Левітова, О. Леонтьєва, М. Махмутова, А. Маркової, Н. Морозової, В. Оконя, Ж. Піаже, В. Паламарчук, Т. Рібо, С. Рубінштейна, М. Скаткіна, Д. Фрейер, І. Шапошникової, Г. Щукіної та інших закладено теоретичний фун-

дамент і сформульовані продуктивні ідеї розвитку пізнавального інтересу школярів у процесі їх навчання.

У галузі музичної освіти різні аспекти розвитку пізнавального інтересу висвітлені в працях Е. Абдулліна, Л. Арчажникової, А. Болгарського, Н. Ветлугіної, Л. Григоровської, І. Гуди, О. Дем'янчук, Т. Завадської, І. Зязюна, Д. Кабалевського, О. Лобач, Л. Масол, Н. Новикової, О. Олексюк, Г. Падалки, В. Рагозіної, О. Ростовського, О. Рудницької, Л. Хлебникової, В. Шацької, Г. Шевченко та ін. Особливостям музичного мистецтва, потенціалу класичної музики та її ролі у формуванні та становленні особистості присвячені наукові праці Б. Асаф'єва, О. Апраксіної, М. Арановського, Л. Баренбойма, Д. Кінарської, Р. Матвєєвої, В. Медушевського, Є. Назайкинського, Г. Нейгауза, Р. Полозової, Ю. Смольської, К. Орфа, Л. Школяр та ін.

Мета статті полягає в уточненні змісту поняття «пізнавальний інтерес» та визначенні ефективних шляхів та ме-

тодів розвитку пізнавального інтересу учнів 6-го класу до класичної музики на уроках музичного мистецтва.

Поняття «інтерес» (від. лат. interest – має значення, важливо) має значну кількість визначень у різних галузях науки, зміст яких не суперечить одне одному. В філософському аспекті дане поняття розглядається як пізнавальне ставлення особистості до дійсності або до об'єкта, що має для цієї особистості певну цінність і привабливість. Психологічною наукою інтерес визначається як інтегративне динамічне утворення особистості, структурними компонентами якого є когнітивні, емоційні, вольові, регулятивні процеси та характерна особлива спрямованість та вибірковість (Л. Гордон, В. М'ясищев, Г. Щукіна). Так, Л. Гордон визначає інтерес як емоційно забарвлену спрямованість нашої свідомості на певні об'єкти, поєднану з прагненням до них і, звичайно, із відповідною діяльністю, та пропонує наступну класифікацію: інтереси, спрямовані на процес діяльності; інтереси, спрямовані на результат діяльності; інтереси, спрямовані одночасно на процес і результат діяльності [2, с. 102]. Як прояв спрямованості особистості, мотив, що діє через свою усвідомлену значущість і емоційну привабливість, визначає поняття «інтерес» С. Рубінштейн [6, с. 94]. Загалом у психології та педагогіці інтерес розглядається як форма прояву пізнавальної потреби, яка забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення мети діяльності й тим самим сприяє орієнтації, ознайомленню з новими фактами, більш повному й глибокому відображенню дійсності [1, с. 147].

У педагогічному аспекті розглядає це поняття Г. Щукіна, визначаючи інтерес як об'єктивно існуючі ставлення особистості, які виявляються в результаті впливів реальних умов життя і діяльності людини. Пізнавальний інтерес, на думку вченої, – це вибіркова спрямованість особистості, яка звернена до сфери пізнання, до її предметної сторони і до самого процесу оволодіння знаннями [7, с. 11]. Формуванню пізнавальних інтересів сприяють такі групи умов, як зміст навчання, процес пізнавальної діяльності учнів і відно-

сини, що складаються в навчальному процесі між його учасниками. Для виховання потреби й інтересу до знань, збудження пізнавальної активності учнів важливе значення має створення протиріччя між знанням і незнанням. Для цього необхідно так поставити запитання, щоб вивести учнів за межі наявних у них знань. Протиріччя між знанням і незнанням є найважливішою рушійною силою навчання, що стимулює пізнавальну діяльність учнів. Це протиріччя виникає, коли вчитель ставить перед учнями пізнавальні запитання. Г. Шукіна вказує також на те, що пізнавальний інтерес виступає як «потужний стимул активності особистості, під впливом якого всі психічні процеси протікають особливо інтенсивно і напружено, а діяльність стає захоплюючою і продуктивною» [7, с. 25].

Досліджуючи процес формування пізнавального інтересу підлітків на уроках музики, Н. Новикова розглядає його як вибіркоче ставлення особистості до музики з метою виявлення та засвоєння індивідуально цінного, значимого в процесі музично-пізнавальної діяльності, якому властиві інтелектуальна активність, цілеспрямоване прагнення до самостійного пошуку нових знань, емоційне захоплення процесом пізнання, здійснення вольової саморегуляції та самооцінювання [4, с. 8].

Погоджуючись із таким твердженням, ми визначаємо пізнавальний інтерес як емоційно усвідомлену, вибіркочеву спрямованість особистості, яка звернена до творів музичного мистецтва та музичної діяльності, що супроводжується внутрішнім задоволенням від результатів цієї діяльності, має пошуковий характер, сприяє усвідомленій самостійності школярів у набутті ними нових знань у мистецькій галузі, є умовою розвитку творчої особистості та містить такі структурні компоненти: мотиваційний, когнітивно-пізнавальний, емоційно-вольовий, творчо-дієвий.

Розвиток пізнавального інтересу учнів молодшого підліткового віку на уроках музичного мистецтва потребує особливої уваги, адже підлітковий вік вважається одним із найважливіших етапів життя людини й саме на нього припадає активний пізнавальний ро-

звиток особистості. Залучення підлітків до кращих надбань музичного мистецтва сьогодні набуває особливої значущості, оскільки класична музика є найсильнішим засобом впливу на душу людини, виховання його почуттів. На думку М. Казиника, головним предметом у школі має бути музичне мистецтво, оскільки «музика – вершина всіх мистецтв, тому що в ній немає вербальності, немає образотворчого ряду, а є тільки обертонова хвиля Всесвіту, в якій закладені коди безсмертя, коди геніальності, коди людського розвитку» [3]. Справді, класична музика допомагає нам боротися зі злом і бездуховністю, вона зігріває душу, очищує думки й почуття від всього дрібного та випадкового, очищує нашу свідомість, облагороджує людину, дає імпульси до духовного зростання. Урок музичного мистецтва виступає в цьому аспекті безмежним полем для творчої діяльності школярів, де музика має сприйматися як живе й захоплююче мистецтво, тому таким же живим і захоплюючим має бути навчання.

Ефективності процесу розвитку пізнавального інтересу школярів на уроках музичного мистецтва сприяє урахування наступних **принципів**: *принцип від простого до складного* (від відомого до маловідомого і незнайомого), надає можливість поступово розширювати зміст кожного завдання, забезпечує поетапність у формуванні пізнавального інтересу до класичної музики; *принцип діяльності*, полягає в такій організації навчання, коли учень не отримує готове знання, а «відкриває» його у процесі власної пізнавальної діяльності та аналізує процес відкриття; *принцип «особистісного смислу»*, сутність якого в наданні навчальному матеріалу та навчальній діяльності особистісної значущості; *принцип емоційності*, передбачає засвоєння навчального матеріалу, яке має на меті викликати й зміцнити різноманітні прояви інтересу учнів до засвоєння змісту викладеного матеріалу з музичного мистецтва, реалізувати свої почуття в процесі музичної діяльності; *принцип активності й самостійності* учнів у оволодінні основами музичного мистецтва, передбачає таку організацію навчання, яка сприяє збудженню й підтримці їхнього пізнавального інтересу,

забезпечення свідомого засвоєння змісту доцільної організації елементарної пошукової діяльності.

Серед методів ефективного розвитку пізнавального інтересу школярів на уроках музичного мистецтва слід відзначити ігрові методи навчання, створення проблемних ситуацій, інноваційні інтерактивні методи, як-от: «Асоціативний куц», метод синквейну, метод художнього аналізу твору, інтеграції мистецтв, порівняння тощо, які розглянемо на прикладі їх застосування на уроках музики в 6-му класі за темою: «Жанри камерно-вокальної музики. Серенада – лицарська пісня кохання». Розкриємо сутність деяких із них.

Так, ігрові методи сприяють розвитку пізнавального інтересу учнів та активізації знань, формують здатність приймати самостійні рішення, уміння поєднувати теоретичні знання з практичною діяльністю.

Гра «Музичне доміно». Учні отримують пронумеровані картки, на одних з яких написані початки фраз, на інших – їх кінець. Необхідно дібрати правильне закінчення до кожної фрази. В отриманих реченнях виділені окремі літери. Вони і складають ключове слово (наприклад, це слово «серенада»). Перемогу отримує та команда, яка швидше впоралася із завданням та назвала ключове слово.

Ділова гра «Юний педагог». Учитель розподіляє між учнями матеріал для самостійного вивчення. На уроці учні виступають у ролі вчителя і по черзі пояснюють однокласникам засвоєний ними самостійно матеріал. Учитель спрямовує кожний виступ у потрібне русло, доповнює його. Темати виступів було обрано: «Серенада – лицарський винахід у музиці»; «На відкритому повітрі»; «Особливості виконання серенади» (розповідь супроводжується показом ілюстрацій із зображенням музичних інструментів).

До інтерактивних методів навчання належить метод **«Асоціативний куц»**. Вчитель формулює одним словом тему завдання (наприклад, серенада) і пропонує вписати це слово у велике центральне коло; за відведений час учні мають пригадати слова й фрази, що

асоціюються з цим словом, і вписати їх у менші кола; далі між цими словами слід встановити асоціативні зв'язки та визначити аспекти, що потребують уточнення, пояснення чи додаткової інформації.

Метод синквейну. Синквейн (від фр. *cinquains* – п'ять) – це форма вірша з п'яти рядків, яка виникла на початку ХХ ст. в Америці під впливом японської поезії. Дидактичний синквейн пишуть за такими правилами: 1-й рядок – один іменник, що виражає головну тему синквейну; 2-й рядок – два прикметники, що виражають головну думку; 3-й рядок – три дієслова, що позначають дії в межах теми; 4-й рядок – фраза, що несе певний сенс; 5-й рядок – висновок у формі іменника (асоціація з першим словом). Варіант складання синквейну до слова «серенада»:

Серенада

Пристрасна, лірична

Виконується, звучить, кличе

*Серенада – музичне зізнання в коханні
Любовна пісня*

Порівняльний метод. Основою цього методу є інтеграція різних видів мистецтв з метою створення цілісного художнього явища, єдиного художнього образу, який дитина має зафіксувати, усвідомити та розшифрувати для себе. З огляду на те, що порівняльний метод сприяє більш глибокому сприйняттю мистецьких творів, робить найбільш цікавою драматургію уроку, було реалізовано принцип смислової інтеграції, тобто здійснено порівняння творів мистецтва за концептуальними ознаками. Таке порівняння передбачає об'єднання творів різних видів та жанрів мистецтв як таких, що підтверджують або спростовують ідею вчителя стосовно теми уроку.

Так, на уроці «Серенада – лицарська пісня кохання» учні знайомляться з репродукцією картини М. Караваджо «Лютність», аналізують, висловлюють свої думки з приводу побаченого на картині, відповідають на запитання вчителя: «Кого художник зобразив на картині? Як М. Караваджо зобразив музиканта? Який вираз обличчя у музиканта? Як називається зображений музичний інструмент, на якому грає юнак, і до якої групи музичних інструментів він належить?»

Уривок з вірша О. Толстого «Серенада Дон Жуана» був літературною складовою уроку. У процесі слухання музики дітям було запропоновано прослухати «Іспанську серенаду» Хоакіна Малатса та відповісти на запитання: «На якому музичному інструменті виконано серенаду? До якої групи інструментів він належить? Які почуття, емоції виражає музика? Який характер прослуханого твору?»

Розповідь учителя про композитора Ф. Шуберта та перегляд фільму про нього із циклу «Енциклопедія» підводять до ознайомлення дітей з «Серенадою» Ф. Шуберта, твором, у якому з дивовижною майстерністю композитор поєднує риси побутового музикування та поетичне натхнення та який не залишає байдужим жодного слухача й продовжує хвилювати людей уже майже два століття.

На заключному етапі уроку доцільно провести гру «Хто більше». Клас ділять на дві команди, кожна з яких записує на аркушах якомога більше слів-аналогій, які стосуються теми уроку: музичні терміни, прізвища композиторів і художників, назви міст, музичні інструменти тощо. Потім капітан однієї з команд зачитує ці слова, друга команда закреслює ті слова, які повторюються в їхніх аркушах. Перемагає та команда, у якій залишилось більше незакреслених слів.

Таким чином, проблеми розвитку пізнавального інтересу сучасних школярів до класичної музики перебувають у центрі уваги педагогів мистецької освіти сьогодення, оскільки пізнавальний інтерес виступає вагомим, рушійною силою активізації навчальної діяльності та є важливою умовою духовного розвитку особистості. Реалізація пізнавального інтересу школярів на уроках музичного мистецтва проявляється в активності, самостійності, творчому підході до виконання завдань та постійному прагненні до діяльності, а визначені принципи та методи сприяють ефективності процесу розвитку пізнавального інтересу молодших підлітків на уроках музичного мистецтва.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці методики стимулювання пізнавального інтересу до класичної музики в системі позакласної музично-виховної роботи учнів різного віку.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Гордон Л. А. Психологія і педагогіка інтереса / Гордон Л. А. – Київ : Рад. шк., 1980. – 341 с.
3. Казиник М. С. Где кончается речь, начинается агрессия [Электронный ресурс] / М. С. Казиник // Интервью на портале CLASSICA – 2009. – Режим доступа : <http://www.classica.fm/2009/11/24/where-speech-comes-to-an-end-begins-aggression>.
4. Новикова Н. В. Формування пізнавального інтересу підлітків на уроках музики засобами мультимедійних технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.02 «Теорія та методика музичного навчання» / Н. В. Новикова. – Київ, 2011. – 20 с.
5. Психологічний словарь / под ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва : Педагогика-пресс, 1999. – 439 с.
6. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии : учеб. пособ. / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2003. – 713 с.
7. Щукина Г. И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся / Г. И. Щукина. – Москва : Педагогика, 1986. – 208 с.

REFERENCES

1. Honcharenko, S. U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv: Lybid.
2. Gordon, L. A. (1980). *Psikhologiya i pedagogika interesa* [Psychology and pedagogy of interest]. Kyiv: Radianska shkola.
3. Kazinik, M. S. (2009). *Gde konchaetsia rech, nachinaetsia agressiia* [When speech finishes, aggression begins]. Retrieved from: <http://www.classica.fm/2009/11/24/where-speech-comes-to-an-end-begins-aggression>.
4. Novikova, N. V. (2011). *Formuvannia piznavalnoho interesu pidlitkiv na urokakh muzyky zasobamy multymediinykh tekhnolohii* [Formation of adolescents' cognitive interest at Music lessons by means of multimedia technology]. (Doctoral dissertation, Kyiv).
5. Zinchenko, V. P., & Meshcheriakov, B. G. (Eds.). (1999). *Psikhologicheskii slovar* [Psychological dictionary]. 2nd ed. Moscow: Pedagogika-press.
6. Rubinshtein, S. L. (2003). *Osnovy obschei psikhologii* [Fundamentals of general psychology]. St. Petersburg: Piter.
7. Shchukina, G. I. (1986). *Pedagogicheskie problemy formirovaniia poznavatelnykh interesov uchashchikhsia* [Pedagogical problems of forming pupils' cognitive interest]. Moscow: Pedagogika.

Стаття надійшла до редакції 08.02.2016 р.